

וביאר רבי שמואל דוד וואלקין על דרך הדרוש כי תכונה זו של נבון מצויה במי שמבין דבר מתוך דבר, והנה כאשר הוכיח משה רבינו את עם ישראל בתחילת הפרשה על מחלוקתו של קרח, הוא רמז זאת במילה וחצרות, וביאר שם רש"י "אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום" הרי שנתבעו כלל ישראל על שחסרה בהם מידה זו של הבנת דבר מתוך דבר, ולא השכילו ללמוד מפרשת מרים את חומרת איסור לשון הרע, ועל כן רמז משה רבינו בתוכחתו שלא מצא בהם נבונים.

לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתינו (א יז)
כתוב ברש"י ד"ה "כקטן כגדול תשמעון" שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, שאם קדם ובא לפניך, לא תסלקנו לאחרון (סנהדרין ח.).

למה לא רצה הגמרא לפרש כפשטיה דקרא דקאי על אדם גדול ואדם קטן וכמו התרגום? וביאר בספר טעמא דקרא משום דפריך שם בסנהדרין למאי הילכתא אילימא לעיוני בי' ומיפסקי' פשיטא אלא לאקדומי אם בא דין פרוטה קודם, וקושיא זו אפשר להקשות גם על אדם גדול וקטן, ושם לא שייך לתרץ לאקדומי הקטן אם בא קודם דקי"ל עשה דכבוד תורה עדיף וצריך להקדים הגדול אפילו בא אחר כך כמו שכתוב בכתובות (קו.) ועל כרחך דקאי אדין פרוטה ומאה, ובזה מדויק גם כן מה שהקדימה התורה כאן הקטן לפני הגדול.

ראה נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה' אלקיך אבתיך לך אל תירא ואל תחת (א כא)

לכאורה היה לו לכתוב הנה נתן ה' אלקיך "לך" את הארץ ומה הלשון "לפניך"? וביאר רבינו בח"י שבא לרמוז לשר שלהם כי מאחר שנתן לפניהם השר שלהם למעלה בודאי הארץ תהיה שלהם למטה, וזהו שאמר עלה רש כלומר על השר הם אותם אותיות, כי מצד שהוא ה' אלקיך עליון מתגבר על השר, נתן לפניך, את הארץ ועל כן אמר ראה שהוא לשון הסתכלות וראיית הלב.

ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן (א כב)

כתוב ברש"י ד"ה "ותקרבון אלי כלכם" בערבוביא, ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים. מה מקום היה להוכיח את ישראל על שלא נהגו בדרך ארץ בעת שבאו לבקש על שילוח המרגלים, הרי כלפי החטא החמור של המרגלים אין העדר דרך ארץ?

וביאר רבי יצחק מוולאזין שדבר פעוט וקל ערך ביקש משה רבינו בתוכחתו למנוע מהם את ההתנצלות שבתחילה לא היה פסול במעשה המרגלים (עיין ברמב"ן) ורק אחר כך נתקלקלו השליחים על כך אמר להם משה אם באמת היתה בקשתכם כשרה וטובה אזי מתחילת הענין הוא היה מתנהל על פי תורה ודרך ארץ אבל כאשר ראייתם מראש שאין הדבר מתנהל בדרך הטוב והישר וילדים דוחפים את הזקנים וזקנים את הראשים היה לכם להבין שסופו להחמיץ ולקהות שיניים.

שם:

כתוב ברש"י ד"ה "וישיבו אתנו דבר" באיזה לשון הם מדברים. וכי מה איכפת היה להם לישראל באיזו לשון מדברים יושבי הארץ עד שהיו צריכים להורות למרגלים לברר ענין זה, וכי מה ללשון יושבי הארץ ולכיבושה?

וביאר המהר"ל שיסוד גדול למדנו כאן, שאין ה"לשון" דבר אקראי וחסר חשיבות, כי הרי מצונו שנחלקו האומות ל"שבעים לשון" (פרקי דר"א פכ"ד) ואילו לבני ישראל ניתנה "לשון הקודש", הרי לנו שכל לשון מיוחדת ושייכת לאותה אומה שבעים לשון ניתנו כנגד שבעים אומות, וכשם שמהותו של האדם היא היותו "מדבר" וכמו שתרגם האונקלוס "ויהי האדם לנפש חיה לרוח ממללא" כן

פניני הפרשה

פנינים נפלאים לפרשת דברים

שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

גליון מס' 297

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן ונחצרת ודי זהב (פרק א' פסוק א')

למה הפרשה מתחילה במילת אלה ולא במילת ואלה הדברים שהרי זה המשך לשאר הספרים? וביאר רבינו בח"י ש-ד' הספרים הראשונים קשורים, והספר החמישי הזה אף על פי שהוא מיוחד עם הארבעה הראשונים והכל קשר אחד, ובנין אחד הוא, וענין בפני עצמו, וכענין האתרוג שהוא מיוחד עם שאר מינין שאין מצותו אלא עמהם אבל הוא בפני עצמו, שאין לאגדו באגד שלהם וכו', ולכן נקרא ספר החמישי הזה משנה תורה.

שם:

כתוב ברמב"ן בהקדמה לספר דברים שהספר הזה עניינו ידוע שהוא משנה תורה ויבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצוות התורה הצריכות לישראל, לא יזכיר בו דבר בתורת כהנים.

מפני מה לא חזר משה רבינו והזכיר במשנה תורה את הציוויים שנאמרו לכהנים?

וביאר רבי מרדכי גימפל יפה שחז"ל במדרש אומרים ששבט לוי לא מתו במדבר כיון שלא נענשו אף בעונש מרגלים (ועיין רש"י במדבר א מט, דברים א כג), ולפי זה יובן היטב שלכן לא היה צורך לשוב ולהזכיר את מצוות הכהנים, כיון שאלו שנצטוו בהן עדיין היו חיים ועומדים גם ערב כניסתם לארץ אבל שאר ישראל נענשו בחטא מרגלים ומתו במדבר, ועתה לפני כניסתם לארץ כבר היה דור חדש שלא היה חי בעת שנצטוו, ועל כן היה צורך לשוב ולחזור על דיני התורה אשר הוזהרו אבותיהם.

ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם (א ט)

כתוב ברש"י ד"ה לא אוכל לבדי" כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה (מלכים א-ג ט), אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם (שם ה, יא.), אומר מי יוכל לשפוט, אלא כך אמר שלמה, אין דיני אומה זו כדיני שאר האומות עובדי אלילים, שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדון, נפשות אני נתבע, שנאמר וקבע את קובעיהם נפש (משלי כב, כג.).

למה כתוב שמי יוכל לשפוט אומר קודם שנחכם?

וביאר בספר טעמא דקרא על פי הגמ' ברכות (נה.) שאין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, ובודאי לפי הערך שיש בו חכמה הקב"ה מוסיף בו חכמה, ואם כן אם אחר כך נאמר בו ויחכם מכל האדם בודאי גם מתחלה היה בו חכמה, ועל כל פנים לדון, ועי' באו"מ עמ' שמ"ח מחכמת שלמה כשהיה תינוק וגם דוד אמר לו כי איש חכם אתה.

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם (פרק א' פסוק י"ג)

כתוב ברש"י ד"ה "הבו לכם" הזמינו עצמכם לדבר לכאורה זה לשון רבים ואיש היה צריך להיות "אישים" ובכל מקום מוזכר "אנשים" חוץ במשלי (ח פד) שכתוב "אליכם אישים אקרא"?

וביאר בספר אמת ליעקב שהרבה אנשים אין זה קיבוץ של יחידים אלא גוף וענין חדש ולכן כתוב "אנשים" ומה שבמשלי כתוב "אישים" מפני דשם הוא קורא לכל אחד ואחד בפרטות ולא לכולם ביחד.

ואקה את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרת ושרים לשבטיכם (א טו)

כתוב ברש"י ד"ה "אנשים חכמים וידועים" אבל נבונים לא מצאתי, זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה, ולא מצא אלא שלשה, אנשים צדיקים, חכמים, וידועים (ספרי טו.)

הייתכן שבעם חכם ונבון דור דעה לא מצא משה רבינו נבונים?

לשון כל אומה ואומה מבטאת את מהותה, של כלל ישראל במדבר והיו בעלי דרגה גבוהה, דור דעה, והבינו בחמתם שורש ומהות כל אומה ואומה על פי לשונה, ולכן הטילו על המרגלים לברר באיזה לשון הם מדברים כדי שיבינו ויידעו את מהותה של הארץ ומהות יושביה.

וַיִּקְחוּ בְיָדֵם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיֹּרְדוּ אֵלֵינוּ וַיֵּשְׁבוּ אֵתֵנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ, וְלֹא אֲבִיתֶם לַעֲלֹת וּתְמַרוּ אֶת פִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם (א כה-כו)
כתוב ברש"י ד"ה "ויאמרו טובה הארץ" מי הם שאמרו טובתה, יהושע וכלב.

לכאורה מה היתה הטענה על כלל ישראל הרי מול יהושע וכלב המעטים עמדו עשרת המרגלים האחרים שהוציאו דיבה על הארץ ומן הדין היה עליהם להאמין לרוב מול המיעוט? וביאר מהר"ל דיסקין שאמרו חז"ל מילתא דעבידא לאגלווי לא משקר איניש (יבמות צג:), והנה יהושע וכלב אשר דיברו טוב על הארץ אמרו לבני ישראל עלה נעלה וירשנו אותה, ונמצא שדבריהם היו בגדר "מילתא דעבידא לאגלווי" ולעומתם עמדו המרגלים וטענו "לא נוכל לעלות" ומסקנתם היתה נתנה ראש ונשובה מצרימה, ואם כן על פי דבריהם לא ניתן יהיה לברר ולאמת את אשר אמרו על הארץ ונמצא שעדותם אינה בגדר מילתא דעבידא לאגלווי, ואם כן היו צריכים כלל ישראל על פי הסברא לשמוע בקולם של יהושע וכלב שאמרו טובה הארץ ובכל זאת ולא אביתם לעלות.

אֲנִי אֶנְחָנוּ עֲלֵימָּה אַחֵינוּ הַמָּסוּ אֶת לִבְבָנוּ לְאָמַר עִם גְּדוֹל וְרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׁמַיִם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם (א כח)

הרי המרגלים שנשלחו לתור את הארץ היו נשיאי העדה, ואם כן היה על ישראל להתלונן ולומר נשיאנו המסו את לבבנו ולא להסתפק באמירת אחינו בלבד?

וביאר החתם סופר שבזוהר נאמר שהמרגלים נכשלו בהוצאת דיבת הארץ, כיון שידעו כי כאשר יכנסו ישראל לארץ הם ירדו מנשיאותם והעדיפו בסתר לבם שישארו במדבר, גם כלל ישראל דור דעה, הבינו כי למרגלים יש נגיעה להוציא את דיבת הארץ, וממילא לא היו מקבלים מהם את הדברים, אך בתוספות במסכת סוטה (לד.) הביאו בשם הירושלמי שמלבד י"ב הנשיאים שהלכו לתור את הארץ, הצטרפו אליהם עוד אחד מכל שבט וביחד היו כ"ד מרגלים, אם כן גם אם לנשיאים היתה נגיעה להוציא דיבת הארץ רעה הרי לאותם י"ב מישראל שנספחו לא היתה נגיעה, ואם כן לא היתה לכלל ישראל כל סיבה שלא להאמין להם, ולכן הם אמרו למשה אחינו היינו אותם י"ב מרגלים מכל שבט שהצטרפו ל"ב הנשיאים הם הם אשר המסו את לבבנו.

גַּם בִּי הַתְּאֲנָף ה' בְּגִלְלֶכֶם לְאָמַר גַּם אֶתֶּה לֹא תִבָּא שָׁם (א לז)

משמע שבגלל חטא המרגלים לא נכנס משה לארץ ישראל, ולכאורה הרי נענש משה שלא להכנס לארץ בשל חטא מי מריבה?

וביאר המהר"ל דיסקין שאמת היא שכבר בעת הגזירה על המרגלים נאמר בתחילה כי המרגלים לא ייכנסו לארץ, ולאחר מכן הורחבה הגזירה על כל הדור מבין כ' ומעלה, ולבסוף נאמר "אם אתם תבואו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה" (במדבר יד ל), והיינו כלל ישראל נענשו שלא להיכנס לארץ, להנהיגה של מנהיגים צדיקים וקדושים כמשה ואהרן אלא מנהיגים אחרים, וזהו שאמר בגללכם.

וְאֵת הָעַם צוּ לְאָמַר אֲתֶם עֹבְרִים בְּגְבוּל אַחֵיכֶם בְּנֵי עֵשׂוּ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעִיר וַיִּירָאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם מֵאֲד (ב ד)

לכאורה יש כאן סתירה מיניה וביה, אם אכן בני עשיו יראים ומפחדים מבני ישראל מה צורך בשמירה מהם, אך גם זאת תמוה וכי עצם יראת בני עשיו צריכה להיות עילה לאי שמירה מפניהם?

וביאר בספר באר יוסף שכך דרכו של עולם, יש להשמר במיוחד ממי שפּוּחַד ומתיירא, כי כשאדם חש מפּוּחַד ומאויים הרי הוא מתאמץ בעשייה אף למעלה מכוחו וגבורתו שכן כל רעיונותיו תפוסים

בהזקת הזולת אשר בה הוא רואה את הצלת עצמו, וכך גם כאן מאחר שיושבי שעיר מתגלים כיראים ומפּוּחַדִים הרי שיש לפקוח עין, להשמר מהם ביותר, ולא להתגרות בהם, שכן כל התגרות מיותרת תביא להתגוננות של בני עשיו אשר יכולה להיות מלחמת קיום לדידם, וזוהי גם הדרך המתבקשת והרצויה בהנהגת עם ישראל עם אומות עולם, אל להם, גם כאשר הדבר ניתן להטיל אימה יתירה על האומות כי אדרבה דבר זה יגרום לחפש תחבולות מצידם להשמדתו של עם ישראל אשר בו יראו כח מאיים על קיומם, שנאמר "פנו לכם צפונה" "הצפינו עצמכם", ויש להוסיף ולומר כי הנהיגה זו אינה רק בכללות לאומה אלא גם לכל אדם ואדם בפרט, וכך אמרו חז"ל לעולם אל יטייל אדם אימה יתירה בתוך ביתו (גיטין ז:).

וּבְשַׁעִיר יֵשְׁבוּ הַחַרְיִים לְפָנִים וּבְנֵי עֵשׂוּ יִירְשׁוּם וַיִּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כְּאֲשֶׁר עָשָׂה יְשׂרָאֵל לְאָרֶץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַן ה' לָהֶם (ב יב)

כתב בספרנו דהכונה לארץ סיחון ועוג ובמשנה תורה נאמר אחר כיבושו.

למה לקרוא לעבר הירדן אשר נתן ה' להם דהא אמרינן בירושלמי (פ"ק דבכורים ה"א) אין מביאין בכורים מעבר הירדן דכתיב אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי ודוחק לומר דקאי אחצי שבט מנשה?

וביאר בספר טעמא דקרא על פי הגמרא עבודה זרה (נג:): ירושה היא להם מאבותיהם (מאברהם אבינו) ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, והא דקאמר כאשר עשה ישראל, אמירתו של הקב"ה כאילו כבר עשויה, (עי' ירו' מו"ק פ"ג ה"ה), שהקב"ה נתאבל על עולמו עד שלא חרבה, וכיון שכבר נגזר עליה ובשבת (ק"ט): מנין שהדיבור כמעשה, שנאמר בדבר ה' שמים נעשו, וכמו כן ברש"י (בראשית ט"ו י"ח והוא מב"ר שם).

הפטר חזון

אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרִיכֶם שְׂרָפוֹת אֲשֶׁר אֲדַמְתֶּכֶם לַנִּגְדָּכֶם זָרִים אֲכָלִים אֶתֶּה וַשְׁמָמָה כְּמִהְפַּכֵּת זָרִים (ישעיה פרק א' פסוק ז')

הקשה בספר ברכת יצחק האם העובדה שהארץ הזאת שממה שנים רבות כל כך מעידה שבני ישראל משחתיים יותר מאומות אחרות? האם אנו יותר משחתיים מהאמריקנים מהאנגלים או מהצרפתים?

ותירץ שארץ ישראל אינה ככל הארצות יש בה קדושה מיוחדת חייבים לשמר בה את השמיטה ואם לאו הארץ מקיאה את יושביה לכן אומר הפסוק ארצכם שממה עריכם שרפות אש אדמתכם לנגדכם הענש החמור נובע מהיות הארץ הזו ארצכם ארץ המיוחדת לכם מקום המיוחד בקדשתו ובמעלתו אם היתה השחחה דומה נעשית במקום אחר לא היתה הארץ מקיאה את יושביה ולא היתה שוממה שנים רבות כל כך דוקא השממה הנה סימן למעלת הארץ ולקדשתה.

וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבִרְאשָׁנָה וַיַּעֲצִיךָ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרַי כֵּן יִקְרָא לָךְ עִיר הַצִּדֵק קְרִיָּה נְאֻמָּה (א כו)
כשיזכו ישראל לגאלה העתידה לבוא עליהם יפדה ה' את ציון וישיב את שופטיהם ואת יועציהם כבימי קדם ולאחר מכן תקרא העיר עיר הצדק וקריה נאמנה.

הבן איש חי מפרש שבהבטחת ה' להשיב את שופטי ישראל כבראשנה ואת היועצין כבתחלה ישנו רמז לדרך שבה ינהיגו השופטים והיועצים את עם ישראל התיבה כבראשנה ללא האלף הנחה מתחלקת לשתי מילים כבר-שנה וכוונת הכתוב היא שהשופטים שישפטו את ישראל באחרית הימים יהיו ללא חטאים כילד בן שנה שהנו נקי וזך מעון. ואלו התיבה כבתחלה נחלקת למילים כבת-תחילה ובכך ישנו רמז לדברי הגמרא (ב"ב קמא.) בת תחלה סימן יפה לבנים הבת שנולדה ראשונה מגדלת את הבנים הבאים אחריה באמצעות עזרתה בבית לעתיד לבוא יהיו היועצים בעם ישראל כאלו המסגלים בכחם לדאג לעם ישראל ולגדל אותם כמו בת תחילה או אז תזכה ירושלים להקרא עיר הצדק קריה נאמנה.

יהי רצון שנזכה לראות שמחת ירושלים במהרה בימינו אמן.